

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

Felhalmoz, hord, kipakol,
sóhajt, és folyik tovább

Kántor Péter: Elegendők

„Csak beszéltek és beszéltek egyfolytában, / érteni nem lehetett belőle semmit, / csak hogy élnék” – Kántor Péter életében utolsóként megjelent kötetének *A vízesésnél* című versében rögzíti ezt a tényt. Az idézett részlet nemcsak ennek a kötetnek, hanem a magyar irodalomban meghatározó szerepet betöltő nagy életműnek is mottója lehetne, ahogy a beszéd aktusát mint az egzisztencia kifejeződését, mi több, bizonyítékát láttatja. És teszi mindezt úgy, hogy magát a beszédet (amely folyamatos, megszakítatlan) elválasztja a benne lévő közlések értelmezésétől. Mint aki tudja, hogy egy megfigyelő nem vállalkozhat teljes és pontos értelmezésre. Nemcsak azért, mert nem hall és vesz észre mindent, hanem azért sem, mert az értelmezés teljességgel csak visszatekintve végezhető el. Ez utóbbira vonatkozóan pedig *A hallgatás falára* című versből azt is megtudjuk, hogy „utólag persze könnyű lesz tisztán látni. / Csak hát lesz-e valaha is utólag?” A szövegek, ahogy ezt a Kántor-lírában megszokhatta az olvasó, a megfigyeléseknek, valamint az azokra adott reflexióknak a sűrű szövetét hozzák létre, amelyben maguk a reflexiók is megfigyeltek, sőt maga a megfigyelő is az: „egy ideje folyton attól rettegsz, hogy megkérdezik, / mit csinálsz mostanában, hogy éppen mit csinálsz [...] ha nem, hát nem, akkor te kérdezed” (*Mindig történik valami*).

A folyami költő, ahogy a szerző magára több versében is utal, 2021 tavaszán, nyarának elején még maga is részt vett az *Elegendők* című kötet összeállításában. Látta és jóváhagyta a végső – cikluscímek híján évszámokkal jelölt részekre tagolt – változatot. Azonban 2021. július 21., Kántor Péter halála óta mindent már ő utána, *nélküledőben* olvasunk. „Csak kinézek az ablakon, / nézem a Dunát, / és a folyami költősejre gondolok, / arra, hogy mi következik ebből, / édes és keserű dolgok nyilván” – írta az 1997-es, *Búcsú és megérkezés* című kötetében megjelent *A folyami költő* című versben. Én most mindkettőt látom a lapokon megelevenedni: az édeset, hiszen egy új Kántor-kötet mindig *elegendők* az ünnepre, de a keserűt is, mert lezárult egy nagy életmű, és nem lehet figyelmen kívül hagyni a búcsút.

A majd fél évszázadon át épülő, elmozdulásokkal, kísérletezésekkel teljes, ugyanakkor irányát, mélységét és eredetiségét tekintve kimagasló pálya utolsó kötetbe zárt fejezete mindazt nyújtja, amit az olvasó Kántor Pétertől okkal-joggal elvárhat.

Számos méltatója beszél arról, hogy Kántor Péter célja a múlt megőrzése és felmutatása, pedig ő nem konzervál, hanem jelenlétvéként hozza elő azt, ami a múltból a részévé vált. Az említett versben konkrétan így: „De kilóg belőlem, amiből kilógok, a múlt.” Benne van ebben az önmeghatározásban a kortárság éppúgy, mint a közép-európaiság, és benne van a folyó, metaforája a folyton mozognak, változnak, ami ugyanakkor állandó és egyidejű. „A folyó is állandó, persze, / állandóan folyik, / szakadatlan búcsú és megérkezés, / folyamatos jövés-menés a folyó. / Vízcseppek generációi hullámszánk, / torlódnak egymás hegyén-hátán” – írta a már idézett *A folyami költő* című versben. A folyami költőség egyébként földrajzi (és életrajzi) értelemben a Dunához kapcsolódik, ahogy a (szintén a fentebb megnevezett kötetben, majd lényegesen átírva a 2009-es, gyűjteményes válogatást adó *Megtanulni élni* kötetben *Az ősz* címmel közölt) *Őszben*, ebben a nagy identitás- és hazaversben írja, amiben eljut a tengerig, hogy onnan is visszatérjen a folyóhoz, mint akinek szüksége van a keretekre, a formára, a belátható határookra.

Kántor költészetének egy másik lehetséges értelmezését a 2016-os *Egy kötéláncos feljegyzéseiből* című, eredetileg az *Élet és Irodalomban* megjelent tárcából álló gyűjtemény egyik írásában találjuk. A *Séta* című szöveg elbeszélője így fogalmaz: „De hát akar-e ő mondani valamit? Igen, szeretne. Azt nem állítja, hogy mindig és szünet nélkül, nem úgy van vele, mint azok a kapszulás kávéfőző masinák, amiken elég megnyomni egy gombot, és már jön is a kávé – az egy másik típus. De rengeteg felhalmozódott mondanivalója van, mindenfélék, amiket csak úgy hurcol magával, sokszor

nem is tudja, mi a fontos, mi nem, és amik időről időre kikíváncsoznak belőle. Ahogy egy folyó is időről időre kipakol a partra ezt-azt, többnyire csip-csup dolgokat, amelyeket aztán a madarak átcsócsálnak, felcsipegetnek, de néha valami nagyobb rönköt, igazi kincset is, és mintha sóhajtana olyankor a folyó, miközben folyik tovább.”

A felhalmozás és hordás meghatározza a kipakolás, az előhozás mikéntjét is, ezért lesz Kántor majd' minden allegóriája – ahogy Takács Ferenc fogalmaz a 2012-ben megjelent *Köztünk maradjon* című kötet elemzésében – köznap. „Versen kívüli beszédmód van a versen belül”, és ez előbb-utóbb, néha egészen hirtelen megváltozik. Ugyanerről a munkáról Bedecs László pedig azt írja, hogy a kötet „egyenesen, érthetően, nem metaforák mögé bújva beszél”.

Kántor nem rejt semmit képek mögé, nem is értelmezni segít velük, hanem képeket teremt, még pontosabban: képeket olvas, mintákat szabadítva ki belőlük.

Legtöbbször *kis dolgokkal kezd*. Kerül minden látványos gesztust, minden nagyotmondást, kérdést és manírt. Deklarációkat, fensőséges kinyilvánításokat nem kapunk – határozott véleményeket annál inkább. A napok egymás után vonulásáról például ír a *Négy fal között* címmel megjelent Heltai Jenő-memoár „olvasónaplójaként” a *Tropeában kék a tenger* című versben: „Ez a Naplóban a legmegdöbbentőbb. / Ahogy monoton sorjáznak a napok, / ahogy fontos, nem fontos egymással vegyül, / mint keverés után a kártyalapok a kézben.”

Az olvasás: megfigyelés – hasonlóan a képek befogadásához, Kántor az erre utaló reflexiókban szintén korszakos volt –, és erre vonatkozóan az utolsó kötetben is számos utalás található. Az *olvasószéken* című versben még a pozíció kényelmetlenségét is felidézi a beszélő: „Úgyhogy marad a konyha, / a legkényelmetlenebb szék a konyhában, / az olvasószék.” (D. A.-nak szól a vers ajánlása. A kötettel összefüggésben fontos, hogy alighanem Dávid Annáról, a szerkesztőről van szó, akitől egyébként a borítón egy megrendítő ötsoros olvasható: „Szerettünk volna még valamit együtt. Szerettünk volna még egy kötetet együtt. Elegendő ok ez? Elegendő ok. Legyen a címe: Elegendő ok.”)

Kántor Péter úgy olvas, olyan kapcsolatot épít ki könyvvel, valósággal, mint a *Kis éji ima* című nagyversében (kötetben: *Fönt lomb, lent avar*, 1993) az „Uram” nevű megszólítással, akitől azt kéri végül, hogy beszélje át vele az éjszakát, mert „semmi az neked, Uram!”. És a költemény véget ér ugyan, de az igazi beszélgetés akkor kezdődik csak el. Így társalog versben Juhász Ferencsel (és szóba hozva őt, Nádás Péterrel), Kovács András Ferencsel vagy épp Tandorival. Utóbbit már verscímekkel is megszólítva (a *Semmi kész Tandori A Semmi Kéz* című kötetét, a *Feltételes megálló* pedig a hasonló címűt idézi – igaz, hogy utóbbi ajánlása kettős, mi több, játékos: „Tandori Dezsőnek és a Nagymamának”).

Feltétlen szólni kell külön arról a szövegről is, amelyben önmagával, korábbi versével kezd párbeszédbe a szerző. Egy évtizedek távolából a jelenbe emelt szöveg súllyal lesz jelen, az *Elegendő ok* című utolsó kötetben így szerepel – ráadásul az első kötetbeli (*Kavics*, 1976) megjelenést jelezve – a *Négykézláb őszintébben* című vers. (Hasonló eljárás Bertók Lászlóé, akinek szintén utolsó kötetében, az *Együtt forog*-ban az egyik „firka” magára a költői szerepre is rákérdez, így: „A boldogság egy hajszál, egy szó, egy mozdulat... / firkáltad húsz éve... most mutasd meg, ki vagy!”) Kántor ennél tovább megy, és az eredeti verset (*Négykézláb*) finoman megigazítva, egy kifejezést cserélve („feszélyez”-ről „zavar”-ra) és a földet nagy kezdőbetűsítve továbbírja a szöveget. Ráadásul a *Megtanulni élni* című versek (az első 1990-es, a második 2001-es, a harmadik 2010-es) évtizedeken át készülő ciklusának lezárása is ez a költemény, és nem csak a jukka (régebben yucca) pálma, valamint az öntözés motívuma miatt. Bazsányi Sándor kritikájában a kötetből a *Hirtelen hetven* című verset említi mint a *Megtanulni élni* sorozat folytatását. Érvelése jogos, amikor azt mondja, hogy „nem az élni tudás nagy feladványa fogalmazódik újra, hanem a [...] gyerekkori ajándék keresésének komolysága [...] és a megtalálás öröme”. (Egyebekben máshol is felfedezni nyomát a *Megtanulni élni*-nek, a már idézett *Tropeában kék a tenger* című vers kezdő sora konkrétan így szól: „Két hét alatt írj valamit! – Tanulj meg élni!”)

(Nem lehet, kérdezem magamtól, hogy ez csupán az olvasói gyász? Hogy nem akarjuk elfogadni, hogy az életünket összefoglaló, helyettünk is szóló költő nem ír már többet nekünk? Válaszom nincs, bezárom a zárójelet, de nyitva hagyom a kérdést.)

A *Négykézláb őszintébben* versmondadatai azonban az életben való működés, az ehhez való felnevelés nehézségeit veszik számba, emiatt társíthatók a *Megtanulni élni* sorozathoz. De ennél is fontosabb, ami a szerzői szándékból világosnak látszik, hogy a perspektíva miatt játszik jelentős szere-

pet az első kötet megidézése. A meghajlással, lehajlással elfoglalt pozíció fontos Kántor Péternek. A helyzetnek nincs kényszerítő oka, ahogy ezt évtizedekkel ezelőtt *A hang udvarában* című versben (kötetben: *Napló 1987–1989*, 1991) a térdeplésről részletesen kifejti: „És vannak mindig olyan percek, órák, / olyan idő- s lélekjárás zónák, / mikor az ember úgy véli, hiába / kapaszkodik, süllyed vele világa, / s hogy jobbat, ennél jobbat érdemelne, / hiszen nem bűnöző, nem gyilkos, kinek szörnyű terhe / nem engedheti, hogy a fejét fölemelje, / és mégis, mégis, mintha térdepelne.” A „bámulás őszinteségét” gyengítheti akár a „tenni vágyás kényszere”, akár a „dolgoz, ahogy összeállnak. / Vagy ahogy nem állnak össze.” Ezért fontos a látványok, hangok, élmények begyűjtése és kikérdezése, kifaggatása. Mert az, hogy Kántor nagy és derűs kérdező, itt, az *Elegendő* okban érhető tetten leginkább. A játékosság mint eljárás mód vagy épp a dal mint forma ebben a kötetben is szerepet kap. Lássuk előbbire példaként *A karantén idején* című versben ezt a felsorolást: „Kimostam mindent. / Space X megérkezett az űrállomásra. / Lemegyek sétálni kicsit.” Utóbbira a felező nyolcasokban írt köszöntővers, a *Kárpáti Magdinak, a 70-re* vagy a szinte énekelhető, három megállító ritmustörésével együtt is szinte kántálható *Egy hajó úszik*.

Ahhoz, hogy a meghatározások minél pontosabbak legyenek, kérdezni kell. Ez az interakció újra csak a beszéd, a beszélgetés fontosságát mutatja, ami tulajdonképpen magának a versnek a megszületéséhez is hozzájárul. „De te szeretnéd pénteken kinyitni az ÉS-t, / látni benne a nevemet, és olvasni a versem” – mondja a kötet címadó versében a beszélő, kiegészítve azzal, hogy olyan a vers, hogy „kell hozzá valaki, aki fontos. / Akinek fontosak vagyunk.” Előtte még egy emlék: „Emlékszem, egyszer megkérdezte tőlem az apám: / Mikor írsz megint valamit? Régóta nem írtál. / Én pedig hazamentem, és rövidesen írtam egy verset. / Ahogy most is. Hogyha pénteken kinyitod az ÉS-t...” Mintha valakinek, sokaknak tartozna a verssel, de úgy, hogy a szöveg, illetve a szöveg írója és az olvasó közti kapcsolat kétirányú: igényli mindkettő a másikat.

A legszemélyesebb azonban mégis az a hang volt és maradt, amellyel önmagát szólítja meg a Kántor-vers beszélője. Egyébként nem minden esetben dönthető el, hogy ez történik-e, vagy a megszólítás címzettje tényleg valaki, és hogy az a másik egy ember vagy egy másfajta létező. (Lásd ehhez példának a *Kettesben* című szöveget a *Kavics* kötetben, amelyről, mint minden igazán nagy formátumú istenes és/vagy szerelmes vers esetében, nem lehet eldönteni, hogy istenes és/vagy szerelmes vers-e.)

Az utolsó kötet adys hangulatú, címét, témáját az általa talán legnagyobbra tartott festő, Rembrandt híres képétől kölcsönvevő *Önarckép Pál apostolként* című versben megjelölhetetlen, hogy ki szólít kit: „Én téged nézlek, te meg engem. / Benned látom, amit te bennem. / Elém tolod az arcom – lássam / vénen, romosan, glóriásan. // Nézlek – nézem az én világom. / Nem dicsérem, nem is gyalázom. / Nem mosolygok, nem sírok. Én nem. / Nem köszönöm. Köszönöm szépen.” Párbeszéd a képpel, a kép alakjával, ezzel a vén, romos, glóriás arccal, de párbeszéd önmagával és Pál apostollal is. Sokféle szerep, de ugyanaz a játék. Mint *A határon* című versben: „Nem lesz ott semmilyen jel [...] amiből tudnád, / hogy odaértél, ott vagy, / úgyhogy lehet, hogy nem is / veszed észre, és továbbmész, / anélkül, hogy lelassítanál, / megtorpannál, megállnál, / körülnéznél, hogy valami / az eszedbe jutna, és a szemed / megtelne könnyel, a határon.” Ebben a bizonyos szempontok szerint elmúlásversben a hang a konstruált személy hangja, és nem árulja el, hogy monologizál, vagy dialógust folytat (felteszem, ennek éppúgy nincs jelentősége, mint annak, hogy itt metaforikus-e a határ).

A *30 szó Waldseeből* című verset teljes egészében idézem: „Kedves mind! / Most itt vagyok. / Vannak errefelé hegyek, / szeretem nézni őket. / Legutóbb a fákról beszélgettünk, / hogy milyen szépek a fák. / Egy fa is. // Jövőre / ki tudja, hol? / Látjuk-e egymást. / P.”

A súlyos, teret és időt egybeszerkesztve vizsgáló kérdés nem az utolsó közlendő ezen a megrendítően minimalista és szép képzeletbeli képslapon. Annál is inkább, mert a „látjuk-e egymást” kijelentés is. És a legvégű közlendő egy monogram személyes(ebb) tagja, egy (a) keresztnév betűje. Ehhez olvassuk nyugodtan hozzá a kötetzáró nagy prózaverset és annak záró képét, a Marilyn Robison *Háztartás* című regényéből vett történetrészlet – egyszerűen így írható le – a világ helyreállításáról. Ez utóbbival kapcsolatban a kötet utolsó, így a költő búcsúmondataiként is értelmezhető kérdései sorakoznak: „Mikor? Mikor lesz az?”

Nem tudjuk. Ami biztos, hogy magára mért feladatát a folyami költő elvégezte. És ettől sok minden másképp folyik tovább. (*Magvető*, 2021)